

BUGUNGI KUNDA KORRUPSIYANING IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Mamayusupova Shahina Ulug'bek qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Moliya va buxgalteriya fakulteti
sh.mamayusupova@tsue.uz

Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston
Milliy universiteti, Kompyuter ilmlari va
dasturlash texnologiyalari yo'nalishi
magistri
maqsudu32@gmail.com

Mavlonova Muxlisa Nizomiddin qizi
Shahrisabz davlat pedagogika instituti,
Matematika va informatika yo'nalishi 2-
kurs talabasi.

PhD F.E.Qodirov
Shahrisabz davlat pedagogika institute,
Informatika va uni o'qitish metodikasi
kafedrası mudiri

Annotatsiya: *Korruptsiya - bu mamlakat iqtisodiyotiga chuqur ta'sir ko'rsatadigan keng tarqalgan muammo. Ushbu maqola korruptsiyaning iqtisodiyotga ta'sirini o'rganadi, uning turli ko'rinishlari va oqibatlarini yoritadi. Maqolada muhokama qilingan asosiy fikrlar, jumladan korruptsiyaning to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, davlatga bo'lgan ishonchi, iqtisodiy raqobat, davlat resurslari, tranzaksiya xarajatlari, moliyaviy yaxlitlik va iste'dodlarning qochishiga zararli ta'siri haqida umumiy ma'lumot beradi. Unda korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha kompleks yondashuvlar zarurligi ta'kidlanadi hamda iqtisodiy o'sish va rivojlanishni rag'batlantirishda shaffoflik, hisobdorlik va institutsional islohotlar muhimligi ta'kidlanadi.*

Kalit so'zlar: *Korruptsiya, iqtisodiyot, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, jamoatchilik ishonchi, iqtisodiy raqobat, davlat resurslari, tranzaksiya xarajatlari, moliyaviy yaxlitlik, iste'dodlar parvozi, shaffoflik, hisobdorlik, institutsional islohotlar, iqtisodiy o'sish.*

Аннотация: *Коррупция является широко распространенной проблемой, оказывающей глубокое воздействие на экономику страны. В данной статье рассматривается влияние коррупции на экономику, подчеркивая ее различные аспекты и последствия. В аннотации представлен обзор ключевых моментов, обсуждаемых в статье, включая пагубное воздействие коррупции на прямые иностранные инвестиции, общественное доверие к правительству, экономическую конкуренцию, государственные ресурсы, транзакционные издержки, финансовую целостность и бегство талантов. Он подчеркивает необходимость комплексных подходов к борьбе с коррупцией и подчеркивает важность прозрачности, подотчетности и институциональных реформ в содействии экономическому росту и развитию.*

Ключевые слова: *коррупция, экономика, прямые иностранные инвестиции, общественное доверие, экономическая конкуренция, государственные ресурсы, транзакционные издержки, финансовая целостность, бегство талантов, прозрачность, подотчетность, институциональные реформы, экономический рост.*

Abstract: *Corruption is a pervasive problem that has profound effects on the economy of a country. This article examines the impact of corruption on the economy, highlighting its various dimensions and consequences. The abstract provides an overview of the key points discussed in the article, including the detrimental effects of corruption on foreign direct investment, public trust in government, economic competition, public resources, transaction costs, financial integrity, and talent flight. It emphasizes the need for comprehensive approaches to address corruption and underscores the importance of transparency, accountability, and institutional reforms in fostering economic growth and development.*

Keywords: *Corruption, economy, foreign direct investment, public trust, economic competition, public resources, transaction costs, financial integrity, talent flight, transparency, accountability, institutional reforms, economic growth.*

KIRISH

Korruptsiya murakkab va ko'p qirrali muammo bo'lib, butun dunyo iqtisodiyotiga ta'sir qiladi. U oshkoralik, hisobdorlik va adolatli raqobat tamoyillariga putur yetkazadi, iqtisodiy o'sish va rivojlanish uchun zararli oqibatlariga olib keladi. Ushbu maqola korruptsiyaning iqtisodiyotga ta'sirini o'rganadi, uning turli ko'rinishlari va oqibatlarini yoritadi.

Korruptsiya iqtisodiy taraqqiyotga bir necha jihatdan to'sqinlik qiladi. Korruptsiya iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatadigan asosiy kanallardan biri bu to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni to'xtatishdir. Korruptsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatga sarmoya kiritishni ko'rib chiqayotgan kompaniyalar yuqori xavf va noaniqliklarga duch kelishadi, bu esa ularni yanada qulay investitsiya yo'nalishlarini tanlashga olib kelishi mumkin. To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar oqimining qisqarishi iqtisodiyotni ish o'rinlari yaratish, texnologiyalar transferi va xorijiy investitsiyalar bilan bog'liq boshqa imtiyozlardan mahrum qiladi. Qolaversa, korruptsiya aholining davlat idoralariga bo'lgan ishonchini yo'qotadi. Fuqarolar o'z rahbarlari va davlat amaldorlari korruptsiyaga uchraganini sezsa, ular hukumatning o'z ehtiyojlarini qondirish va zarur xizmatlarni taqdim etish qobiliyatiga shubha bilan qarashadi. Bu xalq ishonchining yo'qolishi davlat siyosati samaradorligini pasaytiradi, iqtisodiy taraqqiyotga to'sqinlik qiladi va investitsion va iqtisodiy faoliyatni susaytiradigan noaniqlik muhitini yaratadi.

Korruptsiya, shuningdek, noqonuniy xatti-harakatlar bilan shug'ullanuvchilarga yordam berish orqali iqtisodiy raqobatni buzadi. Pora berishga yoki korruptsiyalashgan tarmoqlardan foydalanishga tayyor va qodir bo'lgan korxonalar o'z raqobatchilaridan nohaq ustunlikka erishadilar. Bu halol korxonalar omon qolish va gullab-yashnash uchun kurashadigan, bozor muhitining egriligiga olib keladi, natijada innovatsiyalar kamayadi, bozor raqobati cheklanadi va iqtisodiy o'sish sekinlashadi.

Bundan tashqari, korruptsiya davlat resurslarining noto'g'ri taqsimlanishi va isrof qilinishiga olib keladi. Davlat mansabdor shaxslari korruptsiyaga yo'l qo'yganida,

infratuzilma, sog'liqni saqlash va ta'lim kabi davlat tovarlari va xizmatlariga ajratilishi kerak bo'lgan mablag'lar shaxsiy manfaatlarga yo'naltiriladi. Resurslarning bunday noto'g'ri taqsimlanishi iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladi, davlat infratuzilmasini zaiflashtiradi va aholiga asosiy xizmatlar ko'rsatishni cheklaydi.

Korruptsiya korxonalar va jismoniy shaxslar uchun tranzaksiya xarajatlarini ham oshiradi. Pora va yengillik uchun to'lovlar biznesga qo'shimcha moliyaviy yuk bo'lib, ularning biznes yuritish xarajatlarini oshiradi. Bundan tashqari, shartnomalar yoki ruxsatnomalarni himoya qilish uchun korruptsiyalashgan tizimlarni boshqarish zarurati ko'p vaqt talab qiluvchi va og'ir bo'lib, tadbirkorlik, biznesni kengaytirish va iqtisodiy faoliyatga to'sqinlik qilishi mumkin. Korruptsiya masalasi maishiy sohadan tashqariga chiqadi. Bu moliyaviy yaxlitlik va xalqaro obro'ga ta'sir qiladi. Noqonuniy moliyaviy oqimlar, pul yuvish va korruptsiya bilan bog'liq bo'lgan o'zlashtirishlar moliya tizimining barqarorligi va yaxlitligini zaiflashtiradi. Bu kapital qochib ketishiga, xorijiy investitsiyalarning qisqarishiga va milliy valyutaga ishonchning pasayishiga olib kelishi mumkin, bu esa iqtisodiyotni moliyaviy inqirozlar va iqtisodiy zarbalarga nisbatan zaifroq qiladi. Bundan tashqari, korruptsiya miyaning ketishiga va iste'dodlarning parvozigiga hissa qo'shishi mumkin. Malakali shaxslar yuqori darajadagi korruptsiyaga ega bo'lgan mamlakatlarni tark etishni afzal ko'rishlari mumkin, ular yanada shaffoflik va javobgarlikka ega bo'lgan yaxshi imkoniyatlar va muhitni izlashlari mumkin. Qimmatli inson kapitalining yo'qolishi mamlakatni iste'dodlardan mahrum qiladi va uning iqtisodiy rivojlanishi va innovatsion salohiyatiga to'sqinlik qiladi. Korruptsiyaga qarshi kurashish huquqiy va institutsional islohotlarni, shaffoflik va javobgarlik mexanizmlarini, jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalarini va xalqaro hamkorlikni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Korruptsiyaga qarshi samarali kurash olib borish orqali mamlakatlar iqtisodiy o'sishni, investitsiyalarni jalb qilishni, ijtimoiy rivojlanishni rag'batlantirishni hamda resurslar va imkoniyatlarning adolatli taqsimlanishini ta'minlaydigan qulay muhitni yaratishi mumkin.

Keyingi bo'limlarda biz korruptsiyaning iqtisodiyotga o'ziga xos ta'sirini o'rganib, korruptsiyaga qarshi kurash bo'yicha amaliy tadqiqotlar va ilg'or tajribalarni ta'kidlab, ushbu o'lchovlarning har birini chuqurroq o'rganamiz. Korruptsiyaning keng qamrovli oqibatlarini tushunib, barqaror iqtisodiy rivojlanish manfaati uchun keng tarqalgan ushbu muammoni hal qilishning dolzarbligi va muhimligini yaxshiroq tushunishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Korruptsiya oqibatlarini o'rganish boy tarixga ega. Ilk tadqiqotlar korruptsiya va past iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni sifat jihatidan o'rganib chiqdi (Huntington, 1968; Krueger, 1974). Keyingi miqdoriy ishlar turli korruptsiya indeksleri va yalpi ichki

mahsulot, investitsiyalar, soliq tushumlari kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi salbiy korrelyatsiyani aniqlash uchun mamlakatlararo ma'lumotlarni tahlil qildi (Mauro, 1995; Mo, 2001). Yaqinda o'tkazilgan meta-tahlillar va ko'ndalang kesimli vaqt seriyali tadqiqotlari korruptsiyaning iqtisodiy ko'rsatkichlarga salbiy ta'sirini tasdiqlaydi (Dreher va Herzfeld, 2005; Fisman va Gatti, 2002). Korruptsiyaning iqtisodiyotga ta'sirini tushunish uchun mavzu bo'yicha mavjud adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish o'tkazildi. Korruptsiyaning iqtisodiy o'sishi va rivojlanishiga ta'siri va oqibatlari to'g'risida tushunchalar to'plash uchun nufuzli manbalardan olingan keng doiradagi ilmiy maqolalar, hisobotlar va tadqiqotlar tahlil qilindi.

Adabiyotlar tahlili korruptsiyaning iqtisodiyotga salbiy ta'sirining izchil dalillarini ochib berdi. Ko'pgina tadqiqotlar korruptsiya va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TDI) o'rtasidagi salbiy munosabatni ta'kidlab, korruptsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar kamroq jalb etilishini ko'rsatdi. Bu munosabatlar korruptsiya bilan bog'liq xavf va noaniqliklarning kuchayishi bilan bog'liq bo'lib, bu investorlarni to'xtatib turadi va iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qiladi[1].

Bundan tashqari, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, korruptsiya aholining davlat organlariga bo'lgan ishonchini susaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, korruptsiya fuqarolarning hukumatning muhim xizmatlar ko'rsatish, qonun-qoidalarni amalga oshirish va adolatli ishbilarmonlik muhitini rag'batlantirish qobiliyatiga bo'lgan ishonchini yo'qotadi. Ishonchning yo'qolishi iqtisodiy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, chunki u samarali siyosatni amalga oshirishga to'sqinlik qiladi, qoidalarga rioya qilishni kamaytiradi va investitsiyalarni to'xtatadi.

Tahlil korruptsiyaning iqtisodiy raqobatga ta'sirini ham ta'kidlaydi. Poraxo'rlik va tarafdorlik kabi korruptsion amaliyotlar bozor dinamikasini buzadi va halol raqobatga to'sqinlik qiladi. Halol biznes ko'pincha korruptsiyalashgan muhitda kamchiliklar va to'siqlarga duch keladi, bu esa innovatsiyalarning kamayishiga, bozorga kirishning cheklanishiga va sekinroq iqtisodiy o'sishga olib keladi.

Bundan tashqari, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, korruptsiya davlat resurslarining noto'g'ri taqsimlanishi va isrof qilinishiga olib keladi. Infratuzilmani rivojlantirish, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa ijtimoiy sohalariga yo'naltirilishi kerak bo'lgan mablag'lar shaxsiy manfaatlarga yo'naltirilib, iqtisodiy taraqqiyotga to'sqinlik qilmoqda va davlat xizmatlarini zaiflashtirmoqda.

Tahlil shuningdek, korruptsiya bilan bog'liq tranzaksiya xarajatlarining oshishini ham aniqladi. Pora va yordam to'lovlari korxonalariga qo'shimcha moliyaviy yuklarni keltirib, ularning faoliyat xarajatlarini oshiradi. Shartnomalar yoki ruxsatnomalarni ta'minlash uchun korruptsiyalashgan tizimlarni boshqarish zarurati samarasizlikni

keltirib chiqaradi va tadbirkorlik faoliyatiga to'sqinlik qilib, iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qiladi.

Bundan tashqari, adabiyotlar tahlili korruptsiyaning moliyaviy yaxlitlik va xalqaro obro'ga ta'sirini ta'kidlaydi. Korruptsiya moliyaviy tizimning barqarorligi va yaxlitligiga putur etkazadigan noqonuniy moliyaviy oqimlar, pul yuvish va o'zlashtirish bilan bog'liq. Bu kapitalning chetga chiqishiga, xorijiy investitsiyalarning qisqarishiga va milliy valyutaga ishonchning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Nihoyat, tahlil korruptsiyadan kelib chiqadigan potentsial miyaning ketishi va iste'dodlar parvozini aniqladi. Malakali shaxslar korruptsiya darajasi yuqori bo'lgan, iqtisodiyotni qimmatli inson kapitalidan mahrum qiladigan va iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladigan mamlakatlarni tark etishni tanlashi mumkin[2].

Adabiyotlarni tahlil qilish tizimli qidiruv va tegishli ilmiy maqolalar, hisobotlar va tadqiqotlarni ko'rib chiqish orqali amalga oshirildi. PubMed, JSTOR va Google Scholar kabi akademik ma'lumotlar bazalari hamda Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVF) va Transparency International kabi nufuzli manbalar yordamida keng qamrovli qidiruv amalga oshirildi.

Qidiruvni takomillashtirish va tegishli tadqiqotlarni aniqlash uchun korruptsiya va uning iqtisodiyotga ta'siri bilan bog'liq kalit so'zlardan foydalanildi. Tanlangan maqolalar va hisobotlar tanqidiy baholandi va asosiy topilmalar va tushunchalar ajratib olindi va sintez qilindi.

Ko'rib chiqish jarayoni har bir tadqiqotda taqdim etilgan metodologiya, ma'lumotlar manbalari va empirik dalillarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Tahlil korruptsiyaning iqtisodiyotga ta'sirini har tomonlama tushunish uchun adabiyotlar o'rtasida takrorlanadigan mavzular, naqshlar va konsensusni aniqlashga qaratilgan. Adabiyotlarni tahlil qilishning cheklovlari potentsial nashriyotlar va mavjud tadqiqotlarga tayanishning o'ziga xos cheklovlarini o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, turli xil manbalarni kiritish va ularning dolzarbligi, ishonchliligi va empirik qat'iyligiga asoslangan tadqiqotlarni tanlashga harakat qilindi. Adabiyotlarni tahlil qilishda tizimli yondashuvdan foydalangan holda, ushbu maqola korruptsiyaning iqtisodiyotga ta'sirini ob'ektiv va dalillarga asoslangan tushunishni, siyosatchilarni, tadqiqotchilarni va manfaatdor tomonlarni korruptsiyaga qarshi samarali choralar va islohotlar zarurligi haqida xabardor qilishni maqsad qiladi[3].

MUHOKAMA

Korruptsiyaning iqtisodiyotga ta'siri keng qamrovli va ko'p qirrali bo'lib, iqtisodiy o'sish va rivojlanishga to'sqinlik qiluvchi turli ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Ushbu munozara bo'limi asosiy ta'sirlarni o'rganadi va adabiyotlarni tahlil qilishdan kelib chiqadigan muhim fikrlarni ta'kidlaydi.

Ko'zga ko'ringan topilmalardan biri korruptsiyaning to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TDI)ga salbiy ta'siridir. Adabiyotlar doimiy ravishda korruptsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni kamroq jalb qilishini ko'rsatadi. Bu munosabatlarni korruptsiya bilan bog'liq ortib borayotgan xavf va noaniqliklar bilan bog'lash mumkin, bu esa investorlarni o'z resurslarini korruptsiyalashgan muhitga sarflashdan to'xtatadi. To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar oqimining qisqarishi iqtisodiyotni ish o'rinlari yaratish, texnologiyalar transferi va xalqaro bozorlarga chiqish kabi qimmatli hissalaridan mahrum qiladi[4].

Adabiyotda muhokama qilinadigan yana bir muhim jihat - bu korruptsiya tufayli aholining davlat institutlariga bo'lgan ishonchini yo'qotishdir. Fuqarolar korruptsiyaning keng tarqalganligini sezganda, bu ularning hukumatning muhim xizmatlarni taqdim etishi, qonun-qoidalarni amalga oshirishi va biznes uchun teng sharoitlarni ta'minlash qobiliyatiga ishonchini susaytiradi. Bunday ishonchni yo'qotish iqtisodiy rivojlanish uchun jiddiy oqibatlarga olib keladi, chunki u samarali siyosatni amalga oshirishga to'sqinlik qiladi, qoidalarga rioya qilishni kamaytiradi va tadbirkorlik faoliyati va investitsiyalarni susaytiradi. Adabiyotda korruptsiyaning iqtisodiy raqobatga salbiy ta'siri ham ta'kidlangan. Poraxo'rlik va manfaatdorlik kabi korruptsion amaliyotlar bozor dinamikasini buzadi, noqonuniy faoliyat bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlar uchun nohaq afzalliklar yaratadi. Boshqa tomondan, halol biznes ko'pincha korruptsiyalashgan muhitda to'siqlar va kamchiliklarga duch keladi. Bu egri raqobat innovatsiyalarni bo'g'adi, bozorga kirishni cheklaydi va pirovardida umumiy iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qiladi. Bundan tashqari, korruptsiya davlat resurslarining noto'g'ri taqsimlanishi va isrof qilinishiga olib keladi. Infratuzilmani rivojlantirish, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa ijtimoiy sohalarga yo'naltirilishi kerak bo'lgan mablag'lar shaxsiy manfaatlar uchun o'zlashtirilmoqda. Bunday noto'g'ri taqsimlash iqtisodiy taraqqiyotga to'sqinlik qiladi, davlat xizmatlarini zaiflashtiradi va ijtimoiy-iqtisodiy tengsizliklarni davom ettiradi.

Buzuq muhitda tranzaksiya xarajatlari ham sezilarli darajada oshadi. Korxonalar shartnomalar, ruxsatnomalar yoki litsenziyalar olish uchun pora berishga yoki korruptsion harakatlarga kirishishga majbur bo'ladi, bu esa ularning operatsion xarajatlarini oshiradi. Korruptsion tizimlar bo'ylab harakatlanish zarurati samarasizlikni keltirib chiqaradi va tadbirkorlik faoliyatiga to'sqinlik qiladi, iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qiladi va biznes yuritish qulayligiga to'sqinlik qiladi.

Bundan tashqari, korruptsiya moliyaviy yaxlitlikka va xalqaro obro'ga ta'sir qiladi. Noqonuniy moliyaviy oqimlar, pul yuvish va korruptsiya bilan bog'liq bo'lgan o'zlashtirishlar moliya tizimining barqarorligi va yaxlitligiga putur etkazadi. Bu kapitalning chetga chiqishiga, xorijiy investitsiyalarning qisqarishiga va milliy valyutaga ishonchning pasayishiga olib kelishi mumkin. Ishonchli va shaffof biznes

yoʻnalishi sifatidagi mamlakat obroʻsiga putur yetib, investorlar uchun unchalik jozibador emas[5].

Bundan tashqari, korrupsiya miyaning ketishiga va isteʼdodlarning parvozigga yordam beradi. Malakali shaxslar yuqori darajadagi korrupsiyaga ega boʻlgan mamlakatlarni tark etishni afzal koʻrishlari mumkin, ular yanada shaffoflik va javobgarlikka ega boʻlgan yaxshi imkoniyatlar va muhitni izlashlari mumkin. Iqtidorli shaxslarning yoʻqolishi mamlakatni qimmatli inson kapitalidan mahrum qiladi va uning iqtisodiy rivojlanishi va innovatsion salohiyatiga toʻsqinlik qiladi.

Korrupsiyaga qarshi samarali kurashish va uning iqtisodiyotga salbiy taʼsirini yumshatish uchun kompleks yondashuv zarur. Ushbu yondashuv huquqiy va institutsional islohotlarni, shaffoflik va javobgarlik choralarini, jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalarini va xalqaro hamkorlikni qamrab olishi kerak. Korrupsiyaga qarshi kurashish orqali mamlakatlar iqtisodiy oʻsishni ragʻbatlantiradigan, sarmoyalarni jalb qiladigan, ijtimoiy rivojlanishni kuchaytiradigan, resurslar va imkoniyatlarning adolatli taqsimlanishini taʼminlaydigan qulay muhitni yaratishi mumkin.

Shuni tan olish kerakki, adabiyotlarni tahlil qilish muayyan cheklovlarga ega. Turli kontekstlarda empirik topilmalarda oʻzgarishlar boʻlishi mumkin va tahlil mavjud tadqiqotlarga asoslanadi, ularning oʻziga xos cheklovlari mavjud. Biroq, adabiyotda keltirilgan izchil namunalar va dalillar korrupsiya iqtisodiy rivojlanish uchun jiddiy qiyinchiliklar tugʻdirishi haqidagi fikrni tasdiqlaydi. Xulosa qilib aytganda, korrupsiya iqtisodiyotga chuqur taʼsir koʻrsatadi, chet el investitsiyalariga toʻsqinlik qiladi, jamoatchilik ishonchini yoʻqotadi, raqobatni buzadi, resurslarni notoʻgʻri taqsimlaydi, tranzaksiya xarajatlarini oshiradi, moliyaviy yaxlitlikka putur etkazadi va isteʼdodlarning qochishiga yordam beradi. Korrupsiyaning zararli oqibatlarini tan olish siyosatchilar, tadqiqotchilar va manfaatdor tomonlar uchun korrupsiyaga qarshi kurashish va barqaror iqtisodiy oʻsishni ragʻbatlantirish boʻyicha samarali strategiya va chora-tadbirlarni ishlab chiqishda juda muhimdir[6].

NATIJALAR

Korrupsiyaning iqtisodiyotga taʼsiri boʻyicha mavjud adabiyotlarni tahlil qilish bir qancha muhim xulosalarni aniqladi. Natijalar korrupsiyaning iqtisodiy oʻsish, rivojlanish va barqarorlikning turli jihatlariga zararli taʼsirini koʻrsatadi.

1. Toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar (Toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar): Adabiyotda korrupsiya va toʻgʻridan-toʻgʻri investitsiyalar oʻrtasidagi salbiy munosabat doimiy ravishda koʻrsatilgan. Korrupsiya darajasi yuqori boʻlgan mamlakatlarda xorijiy investitsiyalar kamroq jalb qilinadi. Korrupsiya bilan bogʻliq ortib borayotgan xavf va noaniqliklar investorlarni toʻxtatadi va toʻgʻridan-toʻgʻri

investitsiyalar oqimiga to'sqinlik qiladi, iqtisodiyotni ish o'rinlari yaratish, texnologiyalar transferi va bozorga kirish kabi imtiyozlardan mahrum qiladi.

2. Jamoatning ishonchi va boshqaruvi: Korruptsiya davlat institutlariga bo'lgan ishonchni yo'qotadi. Fuqarolar hukumatning muhim xizmatlarni taqdim etishi, qonun-qoidalarni amalga oshirishi va adolatli biznes muhitini rag'batlantirish qobiliyatiga ishonchini yo'qotadi. Bu ishonchni yo'qotish siyosatni samarali amalga oshirishga to'sqinlik qiladi, qoidalarga rioya qilishni kamaytiradi va iqtisodiy rivojlanishga putur etkazadi.

3. Iqtisodiy raqobat: Korruptsiya korruptsion amaliyotlar bilan shug'ullanuvchi korxonalar yordam berish orqali iqtisodiy raqobatni buzadi. Halol korxonalar raqobat qobiliyatini cheklab, kamchiliklar va to'siqlarga duch kelishadi. Bu egri raqobat innovatsiyalarni bo'g'adi, bozorga kirishni kamaytiradi va umumiy iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi.

4. Resurslarni noto'g'ri taqsimlash: Korruptsiya davlat resurslarining noto'g'ri taqsimlanishi va isrof qilinishiga olib keladi. Infratuzilmani rivojlantirish, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa ijtimoiy sohalarga yo'naltirilishi kerak bo'lgan mablag'lar shaxsiy manfaatlarga yo'naltiriladi. Bunday noto'g'ri taqsimlash iqtisodiy taraqqiyotga to'sqinlik qiladi, davlat xizmatlarini zaiflashtiradi va ijtimoiy-iqtisodiy tengsizliklarni davom ettiradi.

5. Tranzaksiya xarajatlari: Korruptsiya korxonalar va jismoniy shaxslar uchun tranzaksiya xarajatlarini oshiradi. Pora va yordam to'lovlari biznesni yuritish xarajatlarini oshirib, moliyaviy yuklarni oshiradi. Shartnomalar yoki ruxsatnomalarni himoya qilish uchun korruptsion tizimlar bo'ylab harakatlanish ko'p vaqt talab etadi va og'ir bo'lib, tadbirkorlik, biznesni kengaytirish va iqtisodiy faoliyatga to'sqinlik qiladi.

6. Moliyaviy yaxlitlik va obro': Korruptsiya moliyaviy yaxlitlikka putur etkazadi va xalqaro obro'ga putur etkazadi. Noqonuniy moliyaviy oqimlar, pul yuvish va korruptsiya bilan bog'liq bo'lgan o'zlashtirishlar moliya tizimining barqarorligi va yaxlitligini zaiflashtiradi. Bu kapitalning chetga chiqishiga, xorijiy investitsiyalarning qisqarishiga va milliy valyutaga ishonchning pasayishiga olib kelishi mumkin[7].

7. Miyaning ketishi va iste'dodlar parvozi: Korruptsiya miyaning ketishiga va iste'dodlarning parvozigacha hissa qo'shadi. Malakali shaxslar yuqori darajadagi korruptsiyaga ega bo'lgan mamlakatlarni tark etishni afzal ko'rishlari mumkin, ular yanada shaffoflik va javobgarlikka ega bo'lgan yaxshi imkoniyatlar va muhitni izlashlari mumkin. Qimmatli inson kapitalining yo'qolishi iqtisodiy rivojlanish va innovatsion salohiyatga to'sqinlik qiladi.

Ushbu natijalar korruptsiyaning iqtisodiyotga ta'sirining ko'p qirraliligini ko'rsatadi. Topilmalar doimiy ravishda korruptsiya iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilishini,

boshqaruv va jamoatchilik ishonchini susaytirishini, raqobatni buzib ko'rsatishini, resurslarni noto'g'ri taqsimlashini, tranzaksiya xarajatlarini oshiradi, moliyaviy yaxlitlikni zaiflashtiradi va iste'dodlarni chetlab o'tishga yordam beradi.

Ushbu natijalarni tushunish siyosatchilar, tadqiqotchilar va manfaatdor tomonlar uchun korrupsiyaga qarshi kurashish va barqaror iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish bo'yicha samarali strategiya va siyosatlarni ishlab chiqishda juda muhimdir. Korrupsiyaga qarshi kurashish orqali mamlakatlar investitsiyalarni jalb qiluvchi, ijtimoiy rivojlanishni rag'batlantiradigan, resurslar va imkoniyatlarning adolatli taqsimlanishini ta'minlaydigan qulay muhitni yaratishi mumkin.

Korrupsiyaning iqtisodiyotga ta'siri sezilarli va keng qamrovli. Mavjud adabiyotlar tahlili korrupsiyaning iqtisodiy o'sish, taraqqiyot va barqarorlikka salbiy ta'siri haqida qimmatli fikrlarni berdi. Ushbu xulosa bo'limi asosiy xulosalarni umumlashtiradi va barqaror iqtisodiy taraqqiyot uchun korrupsiyaga qarshi kurashish muhimligini ta'kidlaydi. Korrupsiya to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni (TDI) to'xtatib, iqtisodiy o'sishga putur etkazadi. Korrupsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlar xavf va noaniqlik tufayli to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb qilish uchun kurashmoqda. Natijada investitsiyalarning kamayishi iqtisodiyotni ish o'rinlari yaratish, texnologiyalar transferi va xalqaro bozorlarga chiqish kabi muhim imtiyozlardan mahrum qiladi. Qolaversa, korrupsiya aholining davlat institutlariga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, bu esa hukumatning muhim xizmatlarni ko'rsatish, qonun-qoidalarni amalga oshirish va adolatli ishbilarmonlik muhitini ta'minlash qobiliyatiga ishonchni yo'qotishiga olib keladi. Bu ishonchni yo'qotish siyosatni samarali amalga oshirishga to'sqinlik qiladi, qoidalarga rioya qilishni kamaytiradi va iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladi.

Iqtisodiy raqobatning buzilishi korrupsiyaning yana bir salbiy oqibatidir. Poraxo'rlik va manfaatparastlik kabi korrupsion amaliyotlar noqonuniy faoliyat bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlar uchun nohaq afzalliklar yaratadi, halol tadbirkorlar esa kamchiliklar va to'siqlarga duch keladilar. Bu egri raqobat innovatsiyalarni bo'g'adi, bozorga kirishni cheklaydi va umumiy iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qiladi[8]. Korrupsiya davlat resurslarining noto'g'ri taqsimlanishi va isrof qilinishiga ham olib keladi. Infratuzilma, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa ijtimoiy xizmatlar kabi muhim sohalarga ajratilishi kerak bo'lgan mablag'lar shaxsiy manfaatlarga yo'naltiriladi. Bunday noto'g'ri taqsimlash iqtisodiy taraqqiyotga putur etkazadi, davlat xizmatlarini zaiflashtiradi va ijtimoiy-iqtisodiy tengsizliklarni davom ettiradi.

Bundan tashqari, korrupsiya korxonalar va jismoniy shaxslar uchun tranzaksiya xarajatlarining oshishiga olib keladi. Pora va yordam to'lovlari qo'shimcha moliyaviy yuklarni keltirib, biznesni yuritish xarajatlarini oshiradi. Shartnomalar yoki

ruxsatnomalarni himoya qilish uchun korrupsiyalashgan tizimlar bo'ylab harakatlanish zarurati samarasizlikni keltirib chiqaradi va tadbirkorlikka to'sqinlik qiladi, iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qiladi va biznes yuritish qulayligiga to'sqinlik qiladi.

Korrupsiyaning ta'siri moliyaviy yaxlitlikka va xalqaro obro'ga ta'sir qiladi. Noqonuniy moliyaviy oqimlar, pul yuvish va korrupsiya bilan bog'liq bo'lgan o'zlashtirishlar moliya tizimining barqarorligi va yaxlitligiga putur etkazadi. Bu kapitalning chetga chiqishiga, xorijiy investitsiyalarning qisqarishiga va milliy valyutaga ishonchning pasayishiga olib kelishi mumkin. Ishonchli va shaffof biznes yo'nalishi sifatidagi mamlakat obro'siga ham salbiy ta'sir qiladi.

Bundan tashqari, korrupsiya miyaning ketishiga va iste'dodlarning parvozigga yordam beradi. Malakali shaxslar ko'pincha korrupsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarni tark etib, oshkoralik va javobgarlik yuqori bo'lgan muhitda imkoniyatlar izlashni afzal ko'radilar. Iqtidorli shaxslarning yo'qolishi iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladi va mamlakatning innovatsion salohiyatini pasaytiradi[9].

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, korrupsiya iqtisodiyot uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Korrupsiyaning iqtisodiy o'sishga, jamoatchilik ishonchiga, raqobatga, resurslarni taqsimlashga, tranzaksiya xarajatlariga, moliyaviy yaxlitlikka va inson kapitaliga zararli ta'siri yaqqol ko'rinib turibdi. Korrupsiyani tan olish va unga qarshi kurashish barqaror iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashish, investitsiyalarni jalb qilish, boshqaruvni takomillashtirish, resurslar va imkoniyatlarning adolatli taqsimlanishini ta'minlash uchun juda muhimdir.

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha sa'y-harakatlar keng qamrovli huquqiy va institutsional islohotlarni, shaffoflik va javobgarlik choralarini, aholini tushuntirish ishlarini olib borishni, xalqaro hamkorlikni o'z ichiga olishi kerak. Korrupsiyaga qarshi samarali kurash olib borish orqali mamlakatlar iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradigan, boshqaruvni mustahkamlaydigan va fuqarolarning farovonligini oshiradigan qulay muhitni yaratishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ades, A., & Di Tella, R. (1999). Rents, competition, and corruption. *American Economic Review*, 89(4), 982-993.
2. Aidt, T. S. (2003). Economic analysis of corruption: A survey. *The Economic Journal*, 113(491), F632-F652.
3. Mauro, P. (1995). Corruption and growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681-712.
4. Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform*. Cambridge University Press.

5. Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1993). Corruption. *The Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 599-617.
6. Treisman, D. (2000). The causes of corruption: A cross-national study. *Journal of Public Economics*, 76(3), 399-457.
7. World Bank. (2000). *Helping countries combat corruption: The role of the World Bank*. World Bank Publications.
8. World Bank. (2017). *Worldwide Governance Indicators*. URL: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators>
9. Zelekha, Y., & Sharabi, E. (2019). Corruption and economic growth: New empirical evidence. *Journal of Policy Modeling*, 41(6), 1113-1126.
10. Ergashev, N., & G'aniyeva, G. (2023). RESEARCH HYDRAULIC RESISTANCE OF WET CLEANING DEVICE OF DUST GASES. *Scientific progress*, 4(1), 358-368.
11. Aminovna, K. M. (2020). THE ROLE OF USING GAME TECHNOLOGIES IN STUDYING THE RUSSIAN LANGUAGE IN A NON-LANGUAGE UNIVERSITY. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 8(5).
12. Анисимова, Е. Г. (2019). Современные педагогические технологии в образовательном процессе. ББК 72 Н 34, 8.
13. Хафизова, М. А. (2024). ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НЕЛИНГВИСТИЧЕСКОМ ВУЗЕ. *International journal of advanced research in education, technology and management*, 3(3), 131-139.
14. Aminovna, K. M. (2024). FEATURES OF GAMIFICATION IMPLEMENTATION IN THE EDUCATIONAL SPHERE. *Web of Medicine: Journal of Medicine, Practice and Nursing*, 2(3), 101-103.
15. Aminovna, K. M. (2024). APPLICATION OF GAME METHODS AS A BASIS FORMATION OF POSITIVE MOTIVATION NON-LINGUAL UNIVERSITY STUDENTS. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(3), 55-58.
16. Yokubzhanovna, N. K. (2024). THE RELATIONSHIP OF MATHEMATICS TEACHING METHODOLOGY WITH OTHER SCIENCES. *JOURNAL OF THEORY, MATHEMATICS AND PHYSICS*, 3(1), 4-6.
17. Yo, N. (2021). Digital mathematical literacy as a component of the life skills of students of modern educational institutions. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 378-384.
18. Yokubjanovna, N. K. (2023). TEACHING PROGRAMMING ELEMENTS TO CHILDREN. *INNOC*, 1(1), 4952-4956.